VAQİF YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

QƏRİB MEHDİ - 85

Qərib Mehdi 65 ildir bu ədəbiyyatın içindədir. Yazdıqları göz qabağındadır: lirik və satirik hekayələr, mənsur şeirlər, povestlər, publisistik məqalələr Bəlkə yaza bilmədikləri yazdıqlarından artıqdı. Qəribin bu dünyada heç bir vəzifəsi olmayıb. Təhsili belədir ki, 19 yaşında Gəncədə fəhlə-gənclər axşam məktəbini, 35 yaşında Gəncə Dövlət Pedoqoci institutunun ibtidai təhsil pedoqogikası və metodikası fakültəsini bitirib. Əmək fəaliyyətinə poçtalyonluqla başlayıb, sonralar teatrda aktyor, dəmir-beton məmulatı zavodunda bənna, suvaqçı, betonçu, armaturçu, qaynaqçı işləyib. İnstitutu bitirəndən sonra Qərib 5-6 il orta məktəbdə müəllim də işləyib. Və nəhayət, 1971-ci ildə Gəncə Pedoqoji institutunda çoxtiraclı "Yüksəliş" qəzetinin redaktoru olub, bir xeyli müddət də Gəncə Alimlər evi nəzdində "İlham" ədəbi birliyinə rəhbərlik edib. Bir sözlə, Qərib Mehdiyə bir nəçə mənada "zəhmətkeş yazıçı" titulunu bəxş eləmək olar. Birinci halda: Qərib müəllim böyük bir ailə sahibidi, oğul-uşaq sarıdan özünə əziyyət verməyib (hamısını da yerləşdirib, ata kimi hamı ona həsəd çəkə bilər) və Qərib müəllim o boyda ailəni maaşı və qonorarı ilə dolandırıb. Otuz dörd il əvvəl Qərib müəllimin Gəncədəki o kasıb evində qonaq olanda Çexovun bu sözlərini xatırlayırdım: "Ədəbiyyatçı olmaq- rahatlıq bilməmək, dadlı yeməklərdən məhrum olmaq, həmişə qonorar gözləmək və heç bir zaman cibdə bir quruş belə pul görməmək deməkdir. Həqiqətən də çətin, əzablı, tikanlı bir yoldur". Qərib müəllim bu əzablı, tikanlı yolu şərəflə keçib və əsil ata, ailə başçısı vəzifəsini şərəflə yerinə yetirib. İkinci halda: Qərib Mehdi həqiqətən zəhmətkeş yazıçıdır . 1967-ci ildə, "İşıq" adlı ilk kitabından üzü bu illərə iyirmi beşdən artıq kitabı çıxıb.

Həmişə onu düşünəndə vaxtilə anasına həsr etdiyi "Qərib hey" hekayəsindəki o harayı xatırlayıram. "Bəzən bir könül sındırmaq istəyirəm, bəzən birisinə yuxarıdan baxmaq istəyirəm; bəzən birisinin vəzifəsində gözüm olur, ona quyu qazmaq istəyirəm, anamın səsi gəlir; "Qərib hey!. Bəzən paxıllıq hissi qəlbimi didir, dostlarımın, yoldaşlarımın, yüksəlişinə, şöhrətinə darılıram, bəzən haqqı nahaqqın pəncəsinə vermək istəyirəm, anamın səsi gəlir: "Qərib hey!!"

Bu ana nəsihəti Qəribin bütün həyat yoluna işıq saçdı və Qərib o mənəvi təmizliyi əsərlərində də obrazlarının həyat tərzinə "köçürə" bildi. Burada bir haşiyə çıxmaq istəyirəm. Görkəmli yazıçı-ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayev Qərib Mehdiyevin "Qərib hey!.." hekayəsini oxumuş və o əçəri "kövrək hisslərin poetikası" adlandırmışdı və "Gənclik" nəşriyyatının direktoru Əzizə Əhmədovadan xahiş etmişdi ki, 10 çap vərəqi həcmində olan kitabından 2 çap vərəqini gələcəyinə ümid bəslədiyi Qərib Mehdiyevə versin.

Qərib Mehdi bütün ömrü boyu həqiqəti, həyatda gördüklərini qələmə alıb, yalan danışmayıb. Bu həqiqət hissi onun bədii təxəyyülünə də təsirsiz qalmayıb. Onlarla obrazları həyatdan, gerçəklikdən yaranan obrazlardır. Biz onları tanıyırıq. Amma Qərib bu obrazları elə ümumiləşdirib ki, burada ancaq yazıçı məharətinin şahidi olursan.

Qərib Mehdinin 70-ci illərdə yazdığı "Rast" povesti onu bir yazıçı kimi ədəbi ictimaiyyətə, oxuculara tanıtdı və "Rast"ın ayağı sayalı imiş. O povest Qəribin bütün sonrakı ədəbi uğurları üçün bir başlanğıc oldu. Qərib "Rast" yolunu tutub lirik nəsrin maraqlı nümunələrini yaratdı. Rast-doğru, düz deməkdir, həm də ən qədim, əsrlər keçdikcə təhrifə uğramayan muğamımızdır. Qəribin bu povestdə təsvir etdiyi hadisələr də uydurulmamışdı, həyatın özündən gəlirdi. Əsərdə müəlli iki insanın- cəmiyyətdəki hər dəyişikliyə uyğun sifətini, xarakterini dəyişən Ağabəyli ilə istedadlı bir musiqiçinin -Cəmilin mübarizəsini əks etdirir. Cəmilin əzablı həyat yolu bütün dramatik məqamları ilə gözlərimiz qarşısında canlanır. "Rast" zirvəsinə ucalana qədər Cəmil daxilən saflaşır, kamilləşir,

Qərib Mehdinin istər lirik istərsə də satirik-yumorostik planda yazdığı əsərlərində əsas mövzu mənəviyyat məsələləridir. O, təsvir etdiyi hadisələrə, insan obrazlarına da bu açpektdən yanaşır, təmiz, mənən saf insanların düşdüyü sarsıntıları qələmə alır, onları çətinliklərdən keçirir, həyatda uğur qazanmağın yollarını göstərir. Son illərdə yazdığı "Skripka üçün mi simi" povesti zənnimcə, Qərib Mehdinin "Rast" yoluna -mənəvi saflıq platformasına sadiq qaldığını sübut edir. Bu əsəri oxuyub qurtarandan sonra bir daha "Rast" povestini xatırlamalı oldum. Bu əsərlərin biri sovet dönəmində, biri isə müstəqillik illərində yazılıb. Amma ictimai quruluşlar, sistemlər dəyişilsə də, insanların xasiyyəti və xarakterində, əməl və hərəkətlərində oxşarlıqlar itməyib. İnsan öz keçmişindən necə ayrıla bilər, xasiyyət də, xarakter də bəzən əsrlər boyu dəyişmir. Əgər cəmiyyətdə, yaşadığımız mühitdə mənəvi iqlim korlanırsa, ilk növbədə, yazıçılar bu mühiti dəyişmək barədə fikirləşirlər. Təbii ki, onlar inqilabçı deyillər, amma bədii sözün qüdrəti hər şeyə qadirdir.

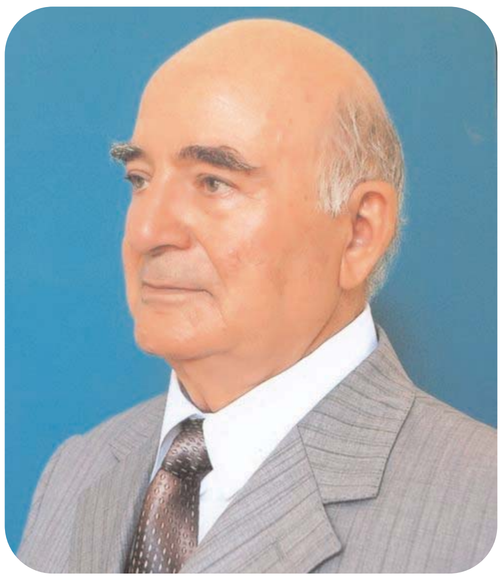

"Skripka üçün mi simi" povestində Qərib Mehdi yeni dövrün həqiqətlərini əks etdirir. Zaman dəyişib və bu dəyişilən Zaman insanların psixologiyasında, həyata münasibətində də təbəddülatlar yaradıb

Qərib Mehdinin nəsr əsərlərini janrlara görə təsnif etsək, hekayə, povest və ara-sıra yazdığı esselər üzərində dayanmış olarıq. O, roman yazmamışdır, amma onun povest və hekayələri həm məzmun, həm də sənətkarlıq baxımından diqqətəlayiq nümunələrlə seçilir və bu əsərlər cəm halda böyük bir romanın ayrı-ayrı səhifələri kimi təsir bağışlayır. Məsələ burasındadır ki. Qərib Mehdi yaşadığı illərin (keçən əsrin 60-cı illərindən ta bu günə qədər) həyatda, cəmiyyətdə, insanlararası münasibətlərdə bizim mənəvi dünyada baş verən hadisə və olayları hekayə və povestlərində əks etdirmişdir

Qərib Mehdinin hələ sovet dönəmində-səksəninci illərdə qələmə aldığı "Çinar günü" povestində təbiət-ekologiya problemi ilə qarşılaşırıq. Müəllif adi bir bağbanın-Bədirxan kişinin təbiət sevgisi ilə yaşıllaşdırma idarəsinin rəhbərləri arasında baş verən konflikti nəzərə çarpdırır.qoca bağbanın dilində səslənən bu sözlər müəllifin mövqeyini ifadə edir: "Bəs biz bahar fəslinin sehrli nəfəsinin qüdrətini necə duymalıyıq? Yaşıl zoğların günəşə doğru necə boy atdığını görməliyik. Biz təbiətin paltarını necə geyindiyini görməliyik. Sarı, qırmızı yarpaqların açıldığı budaqoara vida yaylığı yelləyə-yelləyə torpağa doğru necə uçduğunu-təbiətin necə soyunduğunu görməliyik!"

Qərib Mehdi gözəl bir hekayəçidir,-desək, səhv etmərik. O, hekayə janrının tələblərini, forma-struktur müəyyənliyini və təbii ki, hər bir hekayədə yadda qalan bir obraz yaratmaq qayğısını düzgün dərk edir, hekayə üçün elə həyat materialı seçir ki, günün reallığını əks etdirsin.Qərib Mehdinin "Qara zurna" hekayəsi sovet dövründə qələmə alınsa da, orada qoyulan məsələ bu gün üçün də müasir və aktualdır.Hekayədə bir elçilikdən söz açılır. Bütün varlığı ilə kəndə, el adət və ənənələrinə bağlı olan Pəri xala oğlu Çəməd üçün bir prfessorun evinə elçiliyə gedir. Professor Həiəmrvun qızı ilə Səsəd bir-birini sevirlər. Səməd professor dərs deyən institutda-beşinci kursda oxuyur. "Alimbaş" Hətəmov hər söhbətində özünü intellektual, bilikli bir insan kimi nümayiş etdirirsə, Pəri xala özünü xalq mənəviyyatının, elin əsrlər boyu hifz etdiyi adət-ənənələrin təmsilçisi kimi göstərir. Hətəmov deyir ki: "Mənim dünyam elmi dünya, intellekt dünyadır. Mənimlə qohumluq eşqinə düşən bir cavan sübuta yetirməlidir ki. O mənim hörmətimə, mənim iltifatıma, mənim rəğbətimə layiqdir" .Professor Səmədə rəssamlıqdan, musiqidən, ədəbiyyatdan xeyli suallar verir və Səməd bütün sualara əla cavab verir. Amma sonuncu sualı bu olur ki, özünüz necə, çalmağı, oxumağı bacarırsınızmı? Çünki mənim ailəmdə hamı çalmağı, oxumağı bacarır. Ona görə də elçilik tam razılıqla başa çatsın deyə, Səməddən piano arxasına keçməyi, nə isə oxumağı tələb edir. Amma "Səməd tərpənmək bilmirdi. O, ağzını açıb nəsə demək istəyirdi, ancaq bacarmırdı. Pəri xala ayağa durdu, oğlunun harayına çatdı:- Ay camaat, balamı çox qısnamayın Kənd uqağıdır, utancaqdır, sözünü deyə bilmir, Bilirsiz, mənim oğlum siz deyən çalanlardan deyil. O, zurna çalmağı bacarır -qara zurna Kimsə marağını gizlədə bilmədi6 -Qara zurna nədir?..Hətəmov ildırım vurmuş kimi qapqara kəsilmişdi"

Beləliklə, elçilik baş tutmur. Professor Hətəsovun "intellekt dünyası" ilə "qara zurna"- süni həyatla xalqın əsrlər boyu yaşatdığı mənəvi prinsiplər arasında konflikt baş verir.

Qərib Mehdinin digər hekayələrində də ("Sən niyə yaşayırsan", "Bərəkət", "İşıq", "Tərbiyə üsulu" və s.) həyatın, gerçəkliyin mühüm məsələləri öz əkçini tapır.

Qərib Mehdi dəyişilən dövranın havasını, mənəvi iqlimini bəsirət gözü ilə yaxşı müşahidə edir. "Humanist" povestində belə bir cümlə ilə rastlaşırıq: "Bir həyətdə dörd ailə yaşayırdı. Dolanışıqlarının maddi çəkisinə, nüfuzlarının əhatə dairəsinə görə bir-birindən fərqlənirdilər. Yəni, qapıları bir həyətə açılan bu dörd ailə dördmərtəbəli evə bənzəyirdi". Qərib Mehdi dövrün bu təzadlarını ustalıqla təsvir etməyə çalışır və əksərən buna nail olur. Lirik ruhlu Qərib Mehdini satiraya sövq edən də elə bu fərqli "mərtəbələrdir".

Qərib Mehdi indi yaradıcılığının müdriklik dövrünü yaşayır və yenə yazmaqdan yorulmur. Uğurlar diləyirik Gəncədə yaşayan qocaman yazıçımıza!